

Małgorzata JAGODZIŃSKA
Zespół Placówek Doskonalenia Nauczycieli
Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Płocku

WEWNĄTRZSZKOLNE SYSTEMY OCENIANIA — ZAŁOŻENIA I RZECZYWISTOŚĆ SZKOLNA

Funkcjonujący obecnie, na nowych zasadach, system oceniania w szkołach jest oparty na podstawowym założeniu wdrażanej reformy systemu edukacji, jakim jest wszechstronny rozwój ucznia, wspomagany przez integralnie pojmowane nauczanie, kształcenie umiejętności i wychowanie. Tak wyznaczony cel, zdaniem twórców reformy (Biblioteczka reformy MEN nr 17), wymaga innego spojrzenia na dotychczasowe sposoby oraz metody oceniania i egzaminowania. W oparciu o krytykę oceniania w tradycyjnej szkole, autorzy reformy wymieniają tu: ocenianie przede wszystkim braków a nie osiągnięć; nastawienie na sprawdzanie wiadomości a nie na stosowanie ich w praktyce; niespójność, wręcz dowolność stosowanych kryteriów oceniania uniemożliwiających porównywalność wyników oceniania w szkole; brak komentarza dla ucznia o postępach i trudnościach a w konsekwencji niemożność planowania i sterowania własnym rozwojem, reformą programowo-organizacyjną objęto wprowadzenie nowego, spójnego i bardziej zobiektywizowanego systemu oceniania.

Ogólne zasady oceniania wewnątrzszkolnego określono w Rozporządzeniu MEN z dnia 19 kwietnia 1999r. w sprawie warunków i sposobu oceniania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych. (Dz. U. z 1999r., poz. 413) z późniejszymi zmianami. Zdefiniowano w nim, na czym polega wewnątrzszkolne ocenianie osiągnięć edukacyjnych, wskazano jego cele, ustalono elementy składowe oraz opisano ogólne zasady oceniania w szkole dla wszystkich typów szkół. Powyższe rozporządzenie stanowi punkt wyjścia dla szkół do tworzenia szczegółowych zasad oceniania wewnątrzszkolnego, z uwzględnieniem przepisów rozporządzenia, charakteru szkoły, potrzeb edukacyjnych uczniów i oceny ich wykonalności.

Ustalone zasady oceniania w danej szkole stanowią element (jeden z punktów) statutu szkoły (Załącznik nr 1 do Rozporządzenia MEN z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie ramowego statutu publicznej sześcioletniej szkoły podstawowej i publicznego gimnazjum. Dz. U. z 1999r., poz.131). Na podstawie zapisów statutu szkoły dot. zasad wewnątrzszkolnego oceniania, każdy nauczyciel opracowuje przedmiotowe wymagania edukacyjne, zasady oceniania zachowania oraz sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów, o których jest zobowiązany, zgodnie z §4 Rozp. MEN w sprawie warunków i sposobu oceniania..., informować na początku każdego roku szkolnego uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów).

Jak powszechnie wiadomo, każde zaplanowane działanie musi zawierać w sobie stale działające procedury ewaluacyjne wspomagające zmiany o charakterze rozwojo-

wym. Wewnątrzszkolny System Oceniania jest otwarty, możliwe jest wprowadzanie korekt i modyfikacji, których źródłem jest wiedza uzyskana z zastosowania różnych narzędzi ewaluacji. Systematycznie pozyskiwany, gromadzony i weryfikowany materiał poznawczy zapewni „przybliżenie się” do podnoszenia jakości pracy szkoły w zakresie oceniania uczniów.

Na konieczność organizowania w szkole systematycznych działań związanych z rozpoznawaniem i oceną efektów funkcjonowania wszelkich procesów, wskazują również zapisy Rozporządzenia MENiS z dnia 23 kwietnia 2004r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2004r. Nr 89, poz. 845), w którym zdefiniowano m.in. ewaluację, monitorowanie i mierzenie jakości pracy szkoły, oraz, w załączniku, zaprezentowano standardy oceny jakości pracy szkół i placówek i przykładowe wskaźniki ich spełniania. W aspekcie oceniania wewnątrzszkolnego są to następujące zapisy:

- w obszarze III p.3 Przebieg procesu kształcenia, przewidziano wskaźnik: system wewnątrzszkolnego oceniania jest okresowo analizowany;
- w obszarze III p.4 Efekty kształcenia, przewidziano wskaźniki: szkoła lub placówka systematycznie i rzetelnie diagnozuje i ocenia poziom wiedzy i umiejętności uczniów; szkoła lub placówka diagnozuje i eksponuje osiągnięcia uczniów; wnioski wynikające z badania osiągnięć edukacyjnych uczniów są wykorzystywane w doskonaleniu pracy dydaktycznej szkoły lub placówki.

W oparciu o wymienione wyżej dokumenty oświatowe w szkołach są tworzone, funkcjonują i są poddawane ocenie wewnątrzszkolne zasady oceniania zw. WSO (Wewnątrzszkolny System Oceniania).

W opracowaniu zaprezentowano opinie 60 nauczycieli, uczestników szkolenia (dot. ewaluacji WSO prowadzonego w Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Płocku), na temat oceniania wewnątrzszkolnego w szkołach, zebrane metodą sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki wywiadu grupowego.

Celem badania była próba poznania rzeczywistości szkolnej w zakresie funkcjonowania systemów oceniania i uogólnienia uzyskanych wyników, pozwalająca na identyfikację typowych problemów związanych z funkcjonującymi w szkołach respondentów, w szkołach podobnych, systemami oceniania oraz ewentualnie sformułowanie wniosków i rekomendacji dot. możliwości usprawnień w funkcjonowaniu WSO w praktyce szkolnej.

Opinie nauczycieli zgromadzono w oparciu o przygotowany kwestionariusz wywiadu. Zastosowanie techniki badawczej, jaką jest wywiad grupowy, zadaniem Pilcha T. (1998), jest zasadne w przypadku, gdy przedmiotem badań są opinie jednorodnej grupy nauczycieli. Dzięki jej zastosowaniu można uzyskać wiedzę obszerną i w miarę wszechstronną. Jednak z uwagi na brak możliwości oceny rozkładu poszczególnych opinii oraz kontekst uwarunkowań (mogą towarzyszyć emocje dodatnie i ujemne) wartość uzyskanych tą drogą danych może wzbudzać wątpliwości (skrępowanie nauczycieli, przeinaczanie faktów lub ich wyolbrzymianie). Jednak wywiad grupowy daje bardzo cenny materiał poznawczy, ponieważ umożliwia poznanie opinii w sposób pogłębiony.

Konstrukcja pytań kwestionariuszowych skupiona została wokół kilku obszarów istotnych z punktu założonych celów:

- ocena opisowa w klasach I-III;
- formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych oraz informowanie o nich uczniów, rodziców (prawnych opiekunów) a także informowanie o sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych;
- obiektywizm oceniania;
- sposoby ustalania ocen klasyfikacyjnych na koniec roku szkolnego (semestru);
- systematyczność oceniania;
- projektowanie ewaluacji funkcjonowania WSO w szkole.

Wszyscy respondenci objęci badaniem pracowali czynnie w szkołach w ostatnich pięciu latach, a więc od początku wdrażanej reformy.

CO SĄDZĄ NAUCZYCIELE O OCENIE OPISOWEJ UCZNIÓW?

W zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej nie ma miejsca na zjawisko niepowodzenia dydaktycznego ani drugoroczność. Konsekwentnie do założenia, że każde dziecko rozwija się na miarę swoich możliwości i w odpowiednim dla siebie tempie, ocena ma charakter opisowy i dotyczy nie tylko postępów w nauce, ale ogólnego poziomu rozwoju konkretnego dziecka (Hanisz J. 1999).

Rezygnacja z oceny szkolnej wyrażonej stopniem na rzecz oceny opisowej zmusza nauczyciela do głębokiej analizy uzyskanych efektów kształcenia, dostrzeżenia i docenienia wysiłku dziecka oraz osiągniętego przez nie poziomu procesu rozwojowego.

W związku z powyższym nauczyciel nauczania zintegrowanego zamiast oceniać, obserwuje ucznia i jego rozwój. Gromadzi obserwacje w zeszycie (dzienniku), w którym notuje uwagi i spostrzeżenia oraz w arkuszach obserwacyjnych zawierających nie tylko mierzalne wyniki w nauce, ale również rozwój społeczny, emocjonalny, fizyczny i estetyczny dziecka. Nauczyciel prowadzi również dokumentację pracy ucznia, np. karty pracy, prace plastyczne, literackie i inne wytwory, a także dyplomy i inne dokumenty osiągnięć w konkursach czy imprezach. Dzięki systematycznemu gromadzeniu informacji o uczniach, nauczyciel jest w stanie dokonać obiektywnej oceny rozwoju dziecka, rozpoznać jego mocne strony i napotykaną trudności, dzięki czemu jest w stanie wskazać każdemu uczniowi własną drogę uczenia, zgodnie z jego możliwościami, motywować go do dalszej pracy nad sobą, a także zaplanować kierunek własnego nauczycielskiego rozwoju zawodowego.

W opinii respondentów stosowanie oceny opisowej sprawia nauczycielom trudności. 48 badanych nauczycieli (79%) jest przekonanych, że ocena opisowa jest słuszna. Analiza uzyskanych odpowiedzi na pytanie otwarte dotyczące argumentów przemawiających za wprowadzeniem takiej formy oceny pozwoliły na uogólnienie, że ocena opisowa zawiera nie tylko wynik sprawdzania osiągnięć, lecz także komentarz do tych osiągnięć ze względu na warunki w jakich zostały uzyskane, ich znaczenie dla ucznia oraz określa kierunek rozwoju.

Tabela 1. Wady i zalety oceny opisowej w opinii nauczycieli. (N = 60)

ZALETY	WADY - UTRUDNIENIA
Ocena opisowa spełnia funkcję wspierającą (pokazuje, co uczeń już potrafi i jaka jest jego droga awansu – rozwoju).	Biurokratyzacja (wzrost dokumentacji).
Daje uczniom poczucie bezpieczeństwa (eliminuje sytuacje stresowe).	Czasochłonna (opisanie czynności ucznia po każdych zajęciach, wpisanie recenzji do zeszytu po wykonaniu pracy to fizyczna niemożliwość).
Nie różnicuje uczniów na lepszych i słabszych.	Rodzice jej w pełni nie zaakceptowali (przyzwyczajenie do stopni szkolnych, proszą o przełożenie jej na cyfrę).
Likwidacja drugoroczności (promowanie wszystkich uczniów do klasy programowo wyższej).	Utrudnia przejście na system oceniania w klasie IV.
Rezygnacja z rywalizacji jako motywacji – zdania podzielone Niektórzy nauczyciele twierdzą, że uczniom potrzebna jest motywacja i zdrowa rywalizacja, a ocena opisowa nie w pełni ją umożliwia.	
—	Utrudnienia w przypadku zmiany nauczyciela.
—	Uczeń nie potrafi dokonać swojej samooceny, bo za wszystko jest chwalony.
—	Nie jest rzetelna i obiektywna.

Badani respondenci mają problemy z ocenianiem bieżącym, dotyczą one głównie komunikowania wyników uczniom.

Respondenci (29%), wskazywali na stosowanie w ich szkołach, zamiast ocen w postaci cyfr, oznaczeń literowych (A,B,C,D), punktów (46%), które następnie były przeliczane na poziomy: znakomicie, wspaniale, postaraj się, popracuj jeszcze, a w niektórych szkołach (25%) funkcjonują chmurki, słoneczka, uśmiechnięte lub smutne buzie. Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że w zakresie oceniania bieżącego w edukacji zintegrowanej nic się nie zmieniło. Oznaczenia literowe, przeliczane punkty nie stanowią dobrego, zrozumiałego nośnika informacji dla ucznia, a słoneczka i chmurki służą zapewne wyrażaniu samopoczucia dziecka.

Z wypowiedzi nauczycieli wynika ich świadomość, że uczniom wystarczą otrzymywane komunikaty werbalne i niewerbalne w postaci nagrodzenia uśmiechem, pochwałą, gestem, słowem co należy zmienić i poprawić, a rodzicom, na częstych spotkaniach, co miesiąc, można przekazywać informacje o dziecku, jego osiągnięciach edukacyjnych i zachowaniu. Jednak postępują w sposób, jaki wyznacza im administracja szkolna i często instytucje zajmujące się doskonaleniem nauczycieli.

FORMUŁOWANIE PRZEZ NAUCZYCIELI WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH ORAZ INFORMOWANIE O NICH UCZNIÓW, RODZICÓW (PRAWNYCH OPIEKUNÓW) A TAKŻE INFORMOWANIE O SPOSOBACH SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ EDUKACYJNYCH

Z przeprowadzonych rozmów z nauczycielami (wywiad grupowy) wynika, że nauczyciele najczęściej korzystają z gotowych, zapisanych w programach nauczania wybranych z listy MENiS, wymagań edukacyjnych, które są najczęściej przedstawione jako standardy osiągnięć ucznia (materiał nauczania ujęty w formie operacyjnej) i do nich dopasowują odpowiednie oceny, często intuicyjnie, bez żadnego kryterium. Informacja przedstawiona w ten sposób uczniom i ich rodzicom nie dostarcza wiedzy o wymaganiach na dany stopień szkolny. Jest „czystą” zapowiedzią tego, co uczniowie poznają w roku szkolnym w danym przedmiocie nauczania. Żaden uczeń, rodzic nie jest w stanie zapamiętać czy też analizować wymagania edukacyjne, oczywiście gdyby je miał do swojego użytku, pod kątem treści nauczania na odpowiedni stopień szkolny. Poza tym sami nauczyciele, autorzy owych wymagań, mają problemy z egzekwowaniem treści przypisanych ocenom. Jak się okazuje, ustalone i zapisane w WSO kryteria na poszczególne stopnie szkolne, od 1 do 6, nie stanowią ułatwienia w tym zakresie. Np.,

- ocenę dostateczny otrzymuje uczeń który:
 - *jest aktywny, posiada fragmentaryczne wiadomości, udziela odpowiedzi zadowalających, ma trudność z rozumieniem poleceń i formułowaniem wniosków.*
- ocenę dobry otrzymuje uczeń który:
 - *nie odmawia wykonania dodatkowych zadań, aktywnie uczestniczy w lekcjach, nieraz wykazuje się własną inicjatywą, dobrze posługuje się terminami, samodzielnie wnioskuje, argumentuje i uogólnia.*

W proponowanym opisie brak jest odniesienia do treści kształcenia i rozwoju ich stopnia trudności. Taki sam opis pasowałby zarówno do ucznia na ocenę dobry jak i do ucznia na ocenę bardzo dobry. Należałoby wyodrębnić ustopniowane poziomy wymagań, które wraz z celami i materiałem nauczania pozwolą na scharakteryzowanie treści, które uczniowie mają poznać i opanować na odpowiedni stopień szkolny.

Nauczyciele (N=60) wskazują na utrudnienia związane z informowaniem rodziców o opracowanych wymaganiach edukacyjnych i sposobach ich sprawdzania. Wprawdzie w statutach szkoły znajdują się zapisy o informowaniu na początku roku szkolnego, ale nie są one możliwe do wykonania w sposób satysfakcjonujący rodziców. Najczęściej rodzice, podczas spotkania z wychowawcą (dopiero pod koniec października lub na początku listopada) otrzymują do wglądu segregator, w którym są zamieszczone wymagania edukacyjne ze wszystkich przedmiotów kształcenia. Jedni rodzice kartkują je w pośpiechu (kolejka, inni też chcą zobaczyć), inni, w obawie przed przedłużaniem się zebrania nie interesują się już tym dokumentem.

Innym rozwiązaniem stosowanym w niektórych szkołach było kserowanie wymagań i wpinanie ich do zeszytu ucznia. Jednak z tej formy informowania, po rocznych doświadczeniach, pośpiesznie zrezygnowano, gdyż wymagania stały się przedmiotem

dokładnej analizy ze strony rodziców i respektowania zapisów tam zawartych, które często były źle zredagowane.

W komunikowaniu sposobów sprawdzania osiągnięć nauczyciele nie zauważają barier i utrudnień, są one wypisane w dokumencie WSO (cała lista), zadaniem nauczyciela jest tylko wybrać z niej sposoby uwzględniane w swojej edukacji oraz zaprezentować uczniom i rodzicom.

OBIEKTYWIZM OCENIANIA

Na obiektywizm oceniania składa się wiele elementów, m. in.:

➤ Zasięg wymagań wiodących w kształceniu.

Bardzo trudno jest określić, które wymagania stanowią pułap, do którego nauczyciele starają się zbliżyć. „*Nauczyciele, którzy chcą uczciwie zrealizować całą długą listę celów kształcenia, szybko przekonują się, że czas lekcyjny nie wystarcza im na zajęcie się nimi z równą gorliwością. Najpewniej więc porzucą te cele, które nie będą objęte egzaminami. Podobnie i to znacznie skwapliwiej, postąpią typowi uczniowie.*” (Niemierko B, 1999). Opisana sytuacja stanowi barierę w budowaniu spójnych ujednoczonych kryteriów oceny, prowadzi do wielu nieporozumień i zakłóca relacje między nauczycielami, uczniami i rodzicami. Owa niespójność uniemożliwia rzeczywistą porównywalność wyników kształcenia w skali mikro (nauczyciele, szkoły) i w skali makro (na terenie kraju), a tym samym miarodajną ocenę poziomu osiągnięć w naszym systemie edukacji.

➤ Formułowanie wymagań

Wymagania programowe stanowią trzeci wymiar treści kształcenia (po celach kształcenia i materiale nauczania), bez którego nie jest możliwe dokładne scharakteryzowanie treści, która ma być poznawana i opanowana przez uczniów. Zdaniem Niemierko B (1999), „*Główną przyczyną wyodrębniania trzeciego wymiaru treści nauczania jest potrzeba zróżnicowania wymagań. Jeden poziom wymagań na ogół nie wystarcza do pokierowania pracą uczniów. Wyselekcjonowane elementy treści muszą być posegregowane według poziomów wymagań. Poziomy te tworzą skalę wymagań programowych.*”

Praktyka szkolna pokazuje, że nauczyciele mają trudności z analizą celów i materiału nauczania w kontekście opracowywania poziomów wymagań. Ich hierarchia wymagań jest różna, szczególnie w zakresie wymagań podstawowych na stopień dostateczny. Stanowi je bardzo długa lista treści progowych, które uczeń musi opanować aby znaleźć się na ścieżce awansu. Brak jest eliminacji niektórych elementów treści programu, bez których uczeń jest w stanie poradzić sobie na wyższych etapach poznawania wiedzy. Nauczyciele nie są świadomi ograniczania wymagań podstawowych, wskutek czego prawdziwa informacja o poziomie osiągnięć edukacyjnych ucznia i zakładane w zapisach WSO motywowanie ucznia do dalszej pracy nie spełnia swoich funkcji.

➤ Obiektywizm punktowania zadań

Bardzo często nauczyciele (64%) popełniają błędy związane z zachwianiem obiektywizmu punktowania, co podważa wartość i zasadność danej oceny. Nauczyciele przywykli do punktowania każdego ruchu dziecka podczas pracy pisemnej i premiują go 1 pkt. lub 0,5 pkt a nieraz nawet 2 pkt. Dochodzi w ten sposób do paradoksów pole-

gających na tym, że uczeń który opanował dobrze tylko jedną czynność (jednorodną) punktowaną w skali od 0 do 10 pkt. otrzymuje wyższy stopień od ucznia, który opanował kilka czynności, ale punktowanych 0-1. Np. uczeń, który potrafi wymienić wszystkie dzieła danego autora otrzymuje 10 pkt. (w poleceniu nauczyciel prosi o wymienienie dziesięciu) i definiuje 2 pojęcia (2 pkt.), nie odpowiadając na 6 pozostałych pytań otrzymuje z pracy klasowej ocenę dostateczny, wyższą od ucznia, który udziela poprawnych odpowiedzi na wszystkie pytania, sprawdzające różne czynności, ale wymienia tylko 3 dzieła danego autora (otrzymuje za całość 11 pkt.) — ocena dopuszczający (nie mieści się w przedziale punktów do zaliczenia poziomu na dostateczny). Jak widać na podanym przykładzie, uczeń drugi ma słabo opanowaną tylko jedną czynność. Czy powinien otrzymać 2?, 3?, 4? a może 5?

Okazuje się, że nauczycielom trudno jest ważyć sprawdzane umiejętności. W analizowanym przykładzie, aby sprawdzić znajomość dzieł autora, oczywistym jest, że dla upewnienia się czy uczeń je zna czy nie nauczyciel poprosi o wymienienie kilku tytułów, przy jednym lub dwóch może zadziałać element zgadywania. Jednak z całej listy wymienionej przez ucznia nauczyciel może się zorientować czy uczeń wymienia dzieła czy nie. Może założyć sobie, że jak będzie poprawnie wymienionych np. 8 z dziesięciu to czynność można zaliczyć — ale tylko jako 1 pkt.

Obiektywizm oceniania, a tym samym porównywalność wyników podważają błędy popełniane przez nauczycieli przy konstruowaniu równoległych wersji testu. Bardzo często plan testu I grupy różni się od planu testu II grupy, sprawdzane są zupełnie inne czynności, a nawet zdarza się, że zadania w obu grupach mają różną łatwość (w grupie pierwszej zawsze wyższą). Nauczyciele, jak sami twierdzą, nie zwracają uwagi na trafność pomiarową — nauczyciel powinien mieć pewność, że ocenia te umiejętności, które rzeczywiście może (były utrwalone, wystąpiły na lekcjach) i chce mierzyć, oraz rzetelność — uzyskiwane oceny powinny być w krótkim czasie względnie trwałe.

Sprawdzanie w ramach nauczycielskiego systemu oceniania powinno, zdaniem W. Walczaka (2001) „...koncentrować się na wszystkich kategoriach wyników, być częste i jawne... Uczniowie powinni być przygotowywani do sprawdzianu poprzez informowanie ich, co do rodzaju ocenianych umiejętności, zakresu materiału programowego i form egzekwowania wiedzy.”

Niezachowany przez nauczycieli obiektywizm oceniania nie będzie miał wpływu na zapisy WSO, niby wszystko jest w porządku, a jednak oceny nigdy nie będą wartościowe i nie będą spełniały funkcji informacyjnej z punktu widzenia rozwoju ucznia i nauczyciela jak i z punktu widzenia doskonalenia słabych punktów obu stron procesu.

SPOSOBY USTALANIA OCEN KLASYFIKACYJNYCH NA KONIEC ROKU SZKOLNEGO (SEMESTRU)

Nauczyciele na podstawie ocen cząstkowych uzyskanych przez uczniów za różne formy pracy są zobowiązani do ustalenia jednej oceny z przedmiotu w skali od 1 do 6. Okazuje się, że jakkolwiek radzą sobie z uogólnieniem, to mają ogromne trudności z komunikowaniem uczniom na jakiej zasadzie ją ustalili. Wiadomo, że nie może to być średnia z ocen (ta jest jednak najłatwiejsza do zrozumienia przez uczniów).

W wielu szkołach (odpowiedzi 68% respondentów), brak jest wyjaśnień dot. zasad wystawiania ocen klasyfikacyjnych, natomiast w pozostałych (32%) jest to zasada średniej ważonej z ocen cząstkowych.

Jak już wcześniej wspomniano, uogólnianie ocen nie powinno się odbywać na zasadzie średniej arytmetycznej, z uwagi na fakt, że oceny bieżące różnią się między sobą znaczeniem (waga). Uczeń, który i otrzymał 5 za przyniesienie pomocy dydaktycznej, 4 za pracę domową i 3 za sprawdzian z całego działu programowego (średnia 4) jest słabszy od ucznia, który nie odrobił pracy domowej — 1, z tego samego sprawdzianu otrzymał 5 i z odpowiedzi przy tablicy 5 (średnia 3,6 czyli prawie 4).

Nauczyciele uczestniczący w studiach podyplomowych Nauczania Przyrody zorganizowanych przez Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie proponują następujące rozwiązanie ustalania ocen semestralnych wg średniej „ważonej”.

Oto przykład wyjaśniający stosowanie ww. zasady.

Tabela 2. Fragment kartki z dziennika lekcyjnego

	Uczeń	Ola	Ewa	Staś
Oceny	test	3,3	5,6	1,2
	odp. ustna	4	4	2
	kartkówka	3,3	5,5	2,1
	praca domowa	4,5	5	3
	aktywność	5,5	—	5
	doświadczenie	6	5	1,4
	prow. hodowli	6	6	—
	projekt	5	5	4
	konkurs	—	6	—
	akcje	5	5	5
	zielnik, album	5	4	—
	zeszyt	6	3	2
pracownia	5	—	—	

Ocena semestralna wystawiona metodą:

- *średniej arytmetycznej (tej metody nie powinno się stosować):*

$$\text{Ola: } \bar{x} = \frac{3+3+4+3+3+4+5+5+5+6+6+5+5+5+6+5}{16} = \frac{73}{16} = 4,56 \approx 5$$

Ocena semestralna: *bardzo dobry*

$$\text{Ewa: } \bar{x} = \frac{5+6+4+5+5+5+5+6+5+6+5+4+3}{13} = \frac{64}{13} = 4,92 \approx 5$$

Ocena semestralna: *bardzo dobry*

$$\text{Staś: } \bar{x} = \frac{1+2+2+2+1+3+5+1+4+4+5+2}{12} = \frac{32}{12} = 2,66 \approx 3$$

Ocena semestralna: *dostateczny*

- *średniej ważonej:*

Tabela 3. Wagi poszczególnych elementów pracy ucznia ocenianych przez nauczyciela

Lp.	Oceniane elementy pracy ucznia	Waga
1	Zeszyt	1
2	Akcje	1
3	Aktywność	1
4	Praca domowa	1
5	Wzbogacanie pracowni przyrodniczej	1
6	Doświadczenie	2
7	Projekty	2
8	Zielnik, album	2
9	Prowadzenie hodowli	2
10	Konkursy	4
11	Kartkówka	4
12	Odpowiedź ustna	4
13	Sprawdzian (test)	7

Ocenę końcową oblicza się według wzoru:

$$\bar{x}_w = \frac{\text{ocena} \cdot \text{waga} = \text{ocena} \cdot \text{waga} + \text{ocena} \cdot \text{waga} + \dots}{\text{sumawagposzczególnychocen}}$$

Oli: $\bar{x}_w =$

$$\frac{3 \cdot 7 + 3 \cdot 7 + 4 \cdot 4 + 3 \cdot 4 + 3 \cdot 4 + 4 \cdot 1 + 5 \cdot 1 + 5 \cdot 1 + 5 \cdot 1 + 6 \cdot 2 + 5 \cdot 2 + 5 \cdot 1 + 5 \cdot 2 + 5 \cdot 1 + 5 \cdot 1}{7 + 7 + 4 + 4 + 4 + 1 + 1 + 1 + 2 + 2 + 1 + 2 + 1 + 1} = \frac{158}{38}$$

4,157 ≈ 4

Ocena semestralna: *dobry !!!*

Ewa: $\bar{x}_w =$

$$\frac{5 \cdot 7 + 6 \cdot 7 + 4 \cdot 4 + 5 \cdot 4 + 5 \cdot 4 + 5 \cdot 1 + 5 \cdot 2 + 6 \cdot 2 + 5 \cdot 2 + 6 \cdot 4 + 5 \cdot 1 + 4 \cdot 1 + 3 \cdot 1}{7 + 7 + 4 + 4 + 4 + 1 + 2 + 2 + 2 + 4 + 1 + 1 + 1} = \frac{206}{40}$$

5,15 ≈ 5

Ocena semestralna: *bardzo dobry*

Stas: $\bar{x}_w =$

$$\frac{1 \cdot 7 + 2 \cdot 7 + 2 \cdot 4 + 2 \cdot 4 + 1 \cdot 4 + 3 \cdot 1 + 5 \cdot 1 + 1 \cdot 2 + 4 \cdot 2 + 4 \cdot 2 + 5 \cdot 1 + 2 \cdot 1}{7 + 7 + 4 + 4 + 1 + 1 + 1 + 2 + 2 + 2 + 1 + 1} = \frac{74}{35} = 2,$$

11 ≈ 2

Ocena semestralna: *dopuszczający !!!*

Oceny wystawione w oparciu o metodę tradycyjną nie potwierdziły się w przypadku Oli i Stasia; były one zaniżone lub zawyżone. Stopień Oli był wyższy, ponieważ uzyskała dużo ocen celujących i bardzo dobrych za zaangażowanie i wkład pracy, a niższe za wiadomości i stosowanie ich w praktyce (mają one wyższą wagę i są bardziej użyteczne na późniejszych etapach edukacyjnych). Metoda średniej ważonej pozwala zatem na wartościowanie poszczególnych elementów pracy ucznia i uwzględnianie ich w ocenie klasyfikacyjnej ucznia.

SYSTEMATYCZNOŚĆ OCENIANIA

W zapisach WSO, jak zauważają badani nauczyciele, często brakuje odniesienia do obowiązku systematyczności oceniania. Systematyczne ocenianie, jak twierdzi Walczak (2001), „...jest korzystne zarówno z punktu widzenia ucznia, jak i nauczyciela. Uczniowie często otrzymują informacje o tym, jak radzą sobie z materiałem nauczania. Dobrze funkcjonujący system oceniania nauczycielskiego, np. zakładający konieczność poprawienia przez ucznia złej oceny, skłania pobierających naukę do nadrabiania braków... Również nauczyciel korzysta z systematycznego oceniania osiągnięć uczniów. W zależności od wyników może on wprowadzać korekty do własnego planu nauczania: prowadzić lekcje powtórkowe, zaplanować zajęcia wyrównawcze, wreszcie, zmienić system nauczania.”

W kontekście powyższego warto wspomnieć, że w niektórych szkołach (2%) w statutach spotyka się zapis „nauczyciele wszystkich przedmiotów zobowiązani są do prowadzenia jednej godziny w tygodniu zajęć konsultacyjnych dla uczniów”.

PROJEKTOWANIE EWALUACJI FUNKCJONOWANIA WSO W SZKOLE

Badani respondenci (58%) wskazują na obecność w Wewnątrzszkolnym Systemie Oceniania zapisu dotyczącego ewaluacji funkcjonowania WSO. Najczęstszy zapis brzmi następująco „analizę skuteczności WSO przeprowadza się na końcu roku szkolnego a następnie dokonuje się koniecznych zmian”. W praktyce odbywa się to w ten sposób, że dyrektor powołuje kilkuosobowy zespół nauczycieli, którego zadaniem jest zaplanować, zaprojektować, przeprowadzić i zanalizować wyniki ewaluacji oraz przedstawić plan naprawczy. Z uwagi na fakt, że badaniu należy poświęcić dużo czasu a koniec roku szkolnego nie jest dobrym okresem badań, jakość uzyskanych danych z różnych narzędzi badawczych nie jest wartościowa a pozyskane informacje niczego nie wnoszą do modyfikacji zapisów dokumentu.

- Przede wszystkim musi być dobrana odpowiednia grupa badawcza, której będzie zależało na zmianach, zapewne będą to uczniowie, którzy rozpoczynają naukę w danym typie szkoły, obeznani z ocenianiem wewnątrzszkolnym po rocznym doświadczeniu.
- Wypełnianie kwestionariuszy przez rodziców i przez uczniów powinno odbywać się w szkole, po ewentualnych wyjaśnieniach ankietera (często rodzic nie jest w stanie odpowiedzieć na pytanie z braku wiedzy w danym zakresie, lub z uwagi na trudne słownictwo, np. adekwatność, kompatybilność, i inne).
- Nie należy planować co roku tego samego przedmiotu badań, należy obserwować zmiany zachodzące w szkole (materiał z hospitacji, lekcji koleżeńskich, skargi i niezadowolienia) i pogłębiać informacje.
- Wszelkie wnioski i uogólnienia będące podstawą modyfikacji zapisów WSO powinny być podejmowane przy udziale całego grona pedagogicznego na drodze dyskusji i wypracowania wspólnych stanowisk.
- Należy obserwować i doskonalić obszary oceniania, które nie są ujęte w zapisach WSO, a mają istotny wpływ na jakość oceniania w szkole i porównywalność wyników.

Z uwagi na fakt, że nauczycielski system oceniania musi być zgodny z Wewnątrzszkolnym Systemem Oceniania, zapisy tego dokumentu powinny być precyzyjne i obejmować wszystkie obszary oceniania użyteczne i niezbędne do ciągłego rozwoju ucznia i doskonalenia metod pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela. Poza zapisami w dokumencie istnieją jeszcze inne konteksty mające wpływ na ocenianie wewnątrzszkolne. Zadaniem nauczycieli, szkoły jest ich uwzględnianie w codziennej pracy i rozwijanie, kształtowanie kompetencji w zakresie tworzenia sytuacji pomiarowych i przekształcania ich na sytuacje dydaktyczne.

LITERATURA

- Biblioteczka reformy nr 17, (1999), *Ministerstwo Edukacji Narodowej o ocenianiu*, Warszawa, s. 3
- Hanis J., (1999), *Program wczesnoszkolnej zintegrowanej edukacji XXI w., klasy 1-3*, WSiP, Warszawa, s. 39
- Niemierko B., (1999), *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa, s. 184
- Niemierko B., (1999), *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, WSiP, Warszawa, s. 120
- Pilch T., (1998), *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa
- Walczak W., (2001), *Jak oceniać ucznia? Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Galaktyka, Łódź s.58, s. 47